

ACADEMIA ROMÂNĂ

FILIALA TIMIȘOARA

Institutul de Cercetări Socio-Umane „Titu Maiorescu”

STUDIA BANATICA

SERIES HISTORIA

Anul II

2025

**ACADEMIA ROMÂNĂ-FILIALA TIMIȘOARA
INSTITUTUL DE CERCETĂRI SOCIO-UMANE
„TITU MAIORESCU”**

STUDIA BANATICA

SERIES HISTORIA

Anul II

**EDITURA MEGA
Cluj-Napoca
2025**

***Studia Banatica. Series Historia* este revista Institutului de Cercetări Socio-Umane „Titu Maiorescu”, publicată sub egida Academiei Române, filiala Timișoara.**

Comitetul științific

Prof. univ. dr. Sorin-Cristian AILINCĂI

Universitatea din București

CS I dr. Dan APARASCHIVEI

Academia Română, Institutul de Arheologie Iași

Dr. Ligia BOLDEA

Cercetător independent, Reșița

CS I dr. Vitalie BÂRCĂ

Academia Română, Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca

Dr. Costin FENEȘAN

Cercetător independent, București

Prof. univ. dr. Mihai GLIGOR

Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia

CS I dr. habil. Florin GOGĂLTAN

Academia Română, Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca

Prof. univ. dr. Rudolf GRÄF

Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca/

Academia Română, Institutul de Cercetări Socio-Umane, Sibiu

Conf. univ. dr. Vasile RĂMNEANȚU

Universitatea de Vest din Timișoara

Prof. univ. dr. Wolfram SCHIER

Freie Universität Berlin, Germania

Colegiul de redacție

Prof. univ./CS I dr. Florin DRAȘOVEAN – director

CS I dr. habil. Adrian MAGINA – redactor-șef

CS III dr. Victor BUNOIU – secretar de redacție

CS II dr. Victor Cristian SAVA – membru

CS III dr. Cristian FLOCA – membru

Materialele trimise spre publicare în *Studia Banatica. Series Historia* sunt așteptate pe adresele de email: isbtm@academiatm.ro sau adimagina@gmail.com.

Revista *Studia Banatica* continuă publicația „Revista de Studii Banatice”, publicată în perioada 2010-2013.

ISSN 3090-9643

ISSN-L 3090-9643

STUDIA BANATICA

SERIES HISTORIA

Anul II

2025

CUPRINS

ARHEOLOGIE

- Marian-Bogdan CONDURĂȚEANU, Mihai GLIGOR, *Valurile timpului probabilistic și rolul evenimentelor Miyake în degradarea preciziei calibrărilor C¹⁴. Cu referire la platoul Hallstatt și datele din spațiul intracarpatic* 7
- Silviu ENE, Dorel MICLE, Silviu ILIUȚĂ, Alin DIACONU, *O posibilă așezare Vinča necunoscută în sudul orașului Ciacova* 41
- Victor Cristian SAVA, Adrian Cristian ARDELEAN, Daniela SAVA, Adriana SĂRĂȘAN, *Așezări fortificate și dinamici culturale în eneoliticul timpuriu din regiunea Mureșului de Jos* 57
- Victor BUNOIU, Sorin FORȚIU, Bogdan CRAIOVAN, Yobbágy – *redescoperirea unui castellum din Banatul medieval* 77
- Cristian FLOCA, *Arheologia bisericilor de lemn. Studiu de caz: biserica de lemn „Pogorârea Duhului Sfânt” din Sartăș, jud. Alba* 125

ISTORIE

- Adrian MAGINA, *Toponimie și limbaj vernacular în documentele latine privind Banatul medieval: identitatea etnică a celui care scrie sau identitatea etnică a teritoriului?* 149
- Alexandru FODOR, *Aspecte ale vieții culturale și artistice în banatul de Caransebeș-Lugoj* 159
- Sandra HIRSCH, *Sectoarele economiei urbane reflectate prin ocupațiile locuitorilor evrei din Timișoara (prima jumătate a secolului XVIII)* 167

Florin BOGDAN, <i>Cărți românești vechi din colecțiile bibliotecii metropolitane București. Tipăriturile de la Buda</i>	175
Constantin-Tufan STAN, <i>Dascăli români din Banat în perioada dualismului. Studiu de caz: învățătorul Ioan Marcu</i>	183
Vasile CRISTEA, <i>Alexandru Borza - cercetător și protecționist al naturii din Banat</i>	201
Mihăiță-Silviu BALUȚĂ, <i>Vizita studenților cehoslovaci în România (1927): un episod al cooperării academice interbelice</i>	215
Eusebiu NARAI, <i>Activitatea Micii Înțelegeri în primul trimestru al anului 1933, reflectată în paginile cotidianului „Vestul” din Timișoara</i>	223
Dumitru TOMONI, <i>Mărturii din arhiva C.N.S.A.S. privind rezistența anticomunistă din Banatul de nord-est. Cum a fost capturat maiorul Vasile Duma?</i>	245
Vasile RĂMNEANȚU, <i>Aspecte referitoare la exportul din întreprinderile județului Timiș din anul 1983 consemnate în rapoartele Securității și ale organelor județene și centrale</i> ..	257
Norme de redactare	267

SUMMARY

ARCHAEOLOGY

- Marian-Bogdan CONDURĂȚEANU, Mihai GLIGOR, *Probabilistic Time Waves and the role of Miyake events in the degradation of the precision of ¹⁴C calibrations. With reference to the Hallstatt Plateau and the data from the intracarpatic region* 7
- Silviu ENE, Dorel MICLE, Silviu ILIUȚĂ, Alin DIACONU, *A Possible Unknown Vinča Site South of Ciacova City* 41
- Victor Cristian SAVA, Adrian Cristian ARDELEAN, Daniela SAVA, Adriana SĂRĂȘAN, *Enclosed settlements and cultural dynamics in the Early Eneolithic of the Lower Mureș Region* 57
- Victor BUNOIU, Sorin FORȚIU, Bogdan CRAIOVAN, Yobbágy – *Rediscovery of a castellum from the Medieval Banat* 77
- Cristian FLOCA, *The Archaeology of wooden churches. Study case: Wooden church „Descent of the Holy Spirit” from Sartăș, Alba county* 125

HISTORY

- Adrian MAGINA, *Toponymy and vernacular language in Latin documents regarding medieval Banat: the ethnic identity of the scribe or the ethnic background of the territory?* 149
- Alexandru FODOR, *Aspects of cultural and artistic life in the banat of Caransebeș and Lugoj* 159
- Sandra HIRSCH, *Urban economy reflected by the occupations of Jewish residents of Timișoara (first half of the 18th century)* 167
- Florin BOGDAN, *Old Romanian books from the collections of Bucharest metropolitan library. Buda prints* 175
- Constantin-Tufan STAN, *Romanian teachers from Banat during the period of dualism. Case study: teacher Ion Marcu* 183

Vasile CRISTEA, <i>Alexandru Borza - researcher and nature conservationist in the Banat region</i>	201
Mihăiță-Silviu BALUȚĂ, <i>The visit of Czechoslovak students to Romania (1927): an episode of interwar academic cooperation</i>	215
Eusebiu NARAI, <i>The activity of the Little Antante in the first quarter of 1933, reflected in the pages of the daily <the West> from Timișoara</i>	223
Dumitru TOMONI, <i>Testimonies from the C.N.S.A.S. archive on the anti-communist resistance in northeast Banat. How was major Vasile Duma captured?</i>	245
Vasile RĂMNEANȚU, <i>Aspects related to exports from companies in Timiș County in 1983, as recorded in reports by the Securitate and county and central party authorities</i>	257
Editorial style	267

DASCĂLI ROMÂNI DIN BANAT ÎN PERIOADA DUALISMULUI. STUDIU DE CAZ: ÎNVĂȚĂTORUL IOAN MARCU

*Constantin-Tufan Stan**

Cuvinte cheie: Ioan Marcu, învățător confesional, primar, Reuniunea învățătorilor greco-orientali din dieceza Caransebeș, Bocșa Montană, despărțământul ASTRA

Keywords: Ioan Marcu, confessional teacher, mayor, Meeting of Romanian Greek-Oriental Teachers from the Diocese of Caransebeș, Bocșa Montană Branch of ASTRA

Romanian teachers from Banat during the period of dualism. case study: teacher Ion Marcu

Abstract: Ioan Marcu was an exponential personality of the Romanian confessional education in Banat in the second half of the nineteenth century and the first quarter of the following century. Animated by the purest national feelings, in a sensitive historical period in which the representatives of the Hungarian administration were attacking the Romanian identity values, Ioan Marcu made efforts to increase the Romanian language, promote choral singing, maintain a climate of cultural effervescence and cultivate the national feeling in confessional primary education. His acts of patronage, the conferences held at the Meeting of Romanian Greek-Oriental Teachers in the Diocese of Caransebeș remain, to this day, true landmarks of didactic persuasion, moral and professional probity.

In recognition of his civic and professional merits, as well as of his special managerial availability (he held the position of mayor of Bocsă Montana for three terms), the worthy Romanian teacher from Banat was entrusted, throughout his long teaching career, with several responsibilities: the presidency of the Bocsă Montana Department of ASTRA, the position of secretary general of the Greek-Oriental Teachers' Meeting of the Diocese of Caransebeș, representative of the Bocșa Circle in the Caraș-Severin county congregation, then, after the union of Banat with the Kingdom of Romania, the dignity of senator in the first legislature of Greater Romania, where he worked together with another representative of the Bocșa Circle, deputy Tiberiu Brediceanu, folklorist and composer of national stature.

Cercetând Biblioteca muzicală „Tiberiu Brediceanu” (aflată la acea dată, 2005, în posesia arh. Sanda Brediceanu, văduva lui Mihai Brediceanu, fost director și dirijor al Filarmonicii „George Enescu” din Capitală), în străduința de a elabora o monografie a Bredicenilor, atenția mi-a fost reținută de un lapidar mesaj epistolar adresat de învățătorul Ioan Marcu tribunului Coriolan Brediceanu. Primar al comunei Bocșa Montană (Germană), președinte al Reuniunii Române de Cântări și Muzică (ca vrednic dascăl a practicat și dirijatul coral) și al Reuniunii Învățătorilor din comitatul Caraș, viitor senator din partea PNR în prima legislatură în Parlamentul României, reprezentând Cercul electoral al Bocșei alături de Tiberiu Brediceanu, învățătorul Ioan Marcu evocă zilele de doliu instituite în toamna anului 1901, la puțin timp de la decesul prințesei Victoria, moștenitoare a tronului Prusiei, și ne transmite informații privind apartenența sa la Reuniunea Învățătorilor (tocmai participase la ședința Comitetului Reuniunii Învățătorilor, ce se desfășurase la Timișoara). Reprezentant în Congregația Comitatensă Caraș-

* Universitatea din Oradea, Centrul de Studii Interdisciplinare „Silviu Dragomir” Oradea – Chișinău, email: c.tufan.stan@gmail.com

Severin (Lugoj) și aflat în preajma organizării unor noi alegeri cercuale, îi solicita lui Coriolan Brediceanu (pentru care Bocșa reprezenta un fief electoral tradițional) implicarea în stabilirea listei candidaților, declarându-și deplina adevărată la comandamentele Partidului Național Român. Epistola este datată 1901, ultimul său an școlar de activitate didactică înaintea pensionării:

„Bocșa Mont.[ană], 19 XI 901
Iubite frate!

Îmi țin de datorință a-ți aduce la cunoștință că, din cauza școlii, sunt împiedecat a lua parte la congregația de mâine.¹

Azi, ziua ținerii parastasului pentru răposata regină, nu se ține școala, mâne dacă aș veni, iar nu s-ar ține, și poimâine, zi de sărbătoare, de asemenea. Vasăzică, trei zile dupăolaltă nu poate rămâne școala fără mine, mai cu seamă că sâmbătă am fost și la Timișoara la ședința comitetului Reuniunii Învățătorilor.²

Acum, sâmbătă, ținem aici conferință publică pentru staverirea [stabilirea] listei membrilor de aleși; ne lipsește să știm cine dintre cei aleși iese afară, câți am avea de ales în fiecare cerc.³

Te rog a dispune ca să ne dați datele acestea.

Eu declar că orice sarcină va pune partidul nostru asupra mea în cauza alegerilor, voi primi-o precum [am] primit totdeauna.

Îmi pare bine că am ajuns și noi la Bocșa să tractăm publice cauze de alegeri.

Așteptând datele de care avem lipsă, te salut cordial și din inimă,

Ioan Marcu”.⁴

¹ Ioan Marcu era reprezentantul Cercului Bocșa în Congregația Comitatensă Caraș-Severin (Lugoj).

² I. Marcu se referă la Victoria (fiică a reginei Victoria a Marii Britanii), prințesa moștenitoare a tronului Prusiei, văduva împăratului Frederic III, mama împăratului Wilhelm al Germaniei, decedată în 5 august 1901.

³ Conferință publică la Bocșa pentru stabilirea listei membrilor Cercului Bocșa al PNR.

⁴ După desfășurarea scrutinului, Ioan Marcu îl informa de Coriolan Brediceanu, în cuprinsul unui răvaș (datat Bocșa Montană, 1 decembrie 1901), asupra rezultatului, exprimându-și dezamăgirea pentru insuccesul candidaților PNR: “Preastimabile Dle! Și acum vin a vă face cunoscut rezultatul alegerii din cercul Bocșa Germană. Ales este notariul comunal Drăghici. D. Dr. Oprea a picat”. Era confirmată victoria celor de pe “lista oficioasă” (notarii Georgevici și Furlugean, oberforsterul Mitag și neguțătorul Tanay). În final, I. Marcu, deplângând absența pârghiilor politice în administrația publică, concluziona cu amărăciune: „Trist, dar adevărat! Un Bredicean a fost în stare să înflăcăreze tot cercul Bocșei, iar noi toți nici să-l ținem în trezvie” (Biblioteca muzicală “Tiberiu Brediceanu”).

Bucur. mart. 19. XI 905

Iubite frațe!

Imi las de datorinta arti
aduce la rusosinta, ca in
causa svaki puiu impet-
rat a lui parte la con-
gregatia de mană.

Iti, duna kmetu pari
shenlu pentu rogafca
Reynok, nu de line de la,
ntane daci asi veni, ca
nu las fine si poimene
di de verbator de ade.
moies. ba de dia pti

Biblioteca muzicală
Tib. Brediceanu

dile Iusi olecta nu pot
receave sebal para pmer
nari nu saia, ca sambata
am for si la tinuora la
sedinta comitetului Reuniri-
no invetatorilor.

Suiu sambata siu cu
acu coaprinti publici gen-
tu shovicia disti bren-
torilor de alei, ne ligase
se siu, cine dinta ces alei,
es afara, cati am ave de
alei si ficraa ces.

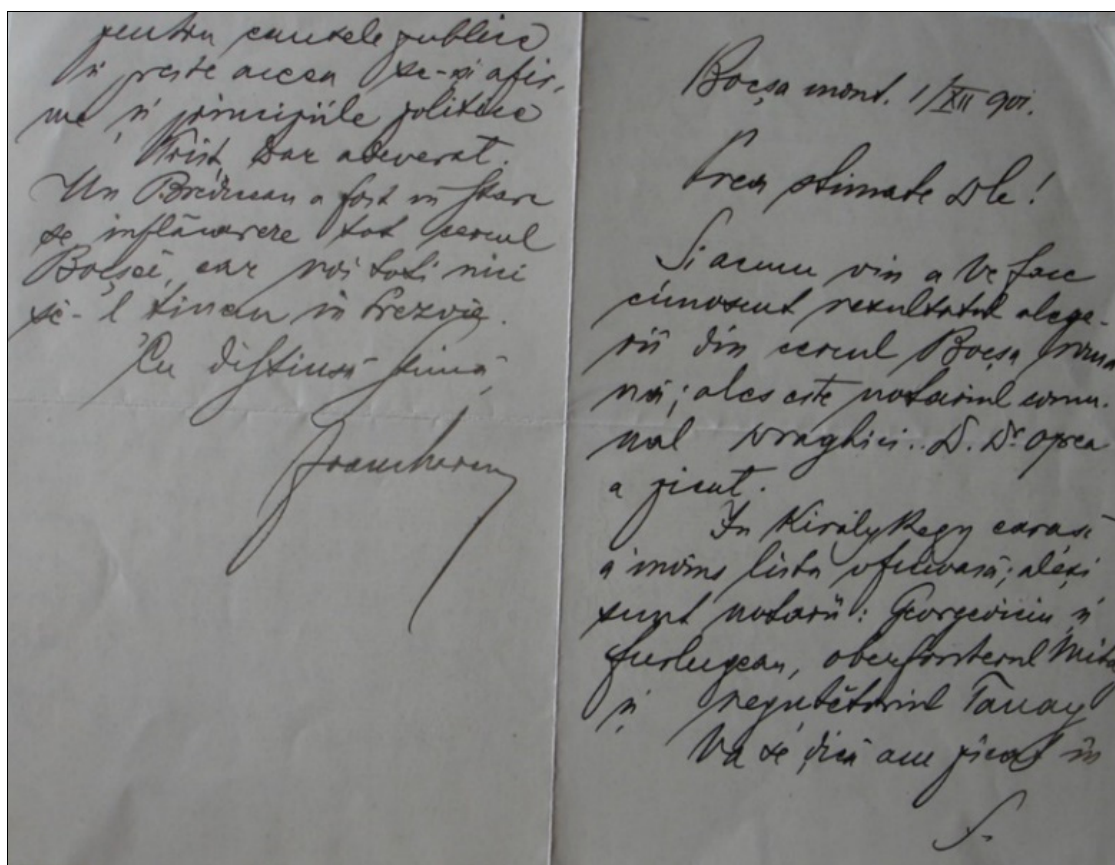
To raga disjune ca
de ni daci dotele
aceste.

Eu declar, ca in ce sar-
cinta va fiuie gartidul
notdu adga vdeu in rana
alegetilor, oia puii-o
pemu am puiit pot pemu.

Imi par fine, ca am
ajras si nos le pui si
partam publici acuve
de alegeti.

Amestur dotele, de
pui acou lipa. To dote
pordial si bni puiora.

Platcu

Misivele adresate de Ioan Marcu tribunului Coriolan Brediceanu (noiembrie-decembrie 1901)
(Biblioteca muzicală "Tiberiu Brediceanu")

Ioan Marcu s-a născut în 25 ianuarie 1848 în comuna Satu Mic (Satu Michii în terminologia epocii, azi Victor Vlad Delamarina) lângă Lugoj.⁵ A urmat clasele primare și gimnaziul inferior în târgușorul Lugojului (*Marktgemeinde*), iar școala normală (cu o durată de 2 ani – 1866-1867) la Preparandia din Arad, unde i-a avut ca dascăli, între alții, pe Alexandru Gavra, dr. Athanasie Șandor și Ioan Rusu.⁶ La finalul ciclului de studii preparandiale, absolvite cu calificativul eminent, i s-a propus un post de învățător la Gimnaziul Greco-Catolic din Beiuș⁷, ceea ce i-ar fi permis continuarea studiilor. A ales calea apostolatului didactic, debutând în dascălie la școala confesională ortodoxă din Bocșa Montană (14 decembrie 1867 – anul instaurării Dualismului)⁸, unde va activa până la pensionare, timp de 35 de ani, la finalul anului școlar 1901/1902.

⁵ Un istoric al așezării, în Constantin-Tufan Stan, Gheorghe Luchescu, *Victor Vlad Delamarina. Contribuții biografice* (Timișoara: Eurostampa, 2009). Nu am reușit să identificăm, până în prezent, ascendenți ai lui Ioan Marcu în satul natal.

⁶ Informații despre cei trei dascăli, în Teodor Botiș, *Istoria Școlii Normale (Preparandiei) și a Institutului Teologic Ortodox-Român din Arad* (Arad: Editura Consistorului, 1922), 301, 407-408, 410.

⁷ Gimnaziul greco-catolic din Beiuș a fost fondat în 1828 de episcopul Samuil Vulcan.

⁸ Botiș, *Istoria Școlii Normale*, 460-461. A avut colegi de promoție din comitatele Timiș (localitățile Belinț, Hodoș, Stamora Română, Cuveșdia), Bihor (Gepiș, Lazuri, Calea Mare, Mădăraș, Sebiș, Ciumeghiu), Caraș-Severin (Fârliug, Greovăț, Lugoj, Gladna, Petrilova, Căpăluș, Brebu și Eierdorf), Cenad (Șetin) și Arad (Șimand, Repsig, Sepreș, Hălmagiu, Căpruța, Berechiu, Pleșcuța, Dezna, Chișineu-Criș și Pecica).

*Ioan Marcu în mijlocul elevilor săi din Bocșa Montană înainte de pensionare
(colecție personală)*

Devotat ca un sacerdot misiunii de educator și formator al tinerelor mlădițe într-o perioadă istorică sensibilă, „sub stăpânirea străină, mașteră și cobitoare de rău neamului nostru”⁹, numele său a fost rostit cu respect și prețuire de contemporani, iar amintirea meritelor sale pe tărâm educațional dănuie și astăzi în anumite cercuri de intelectuali aplecați asupra tribulațiilor ce au marcat istoria învățământului confesional românesc bănățean sub autoritatea administrației ungare în epoca dualismului. Despre dimensiunea poliedrică a personalității sale s-a exprimat folcloristul George Cătană, un adevărat elogiu adus învățătorilor neamului:

„Învățători vrednici sunt aceia care pun bazele culturii neamului, și, de cele mai multe ori, oameni care lucrează în liniște, în tăcere, cu zel și abnegațiune, între cei patru pereți ai școlii, aduc mai mare folos societății [...] decât vitejii de pe câmpul de luptă, pentru că alfabetul dascălului e mai puternic decât baioneta soldatului”.¹⁰

A practicat cu osârdie mecenatul, sensibil la greutățile întâmpinate de elevii cu posibilități materiale limitate, dar cu aptitudini și aplecare spre învățătură. Mărturie a generozității sale stă

⁹ “Un timp scurt în eternitate, dar lung în viața unui om și mai ales ca dascăl român și între împrejurările de atunci, sub stăpânirea străină și cobitoare de rău neamului nostru, nu era lucru ușor. Câte năcazuri va fi avut dânsul cu școala, cu stăpânirea mașteră de atunci, ba chiar și cu ai săi, și cu toate aceste piedeci a ieșit biruitor, prestând o muncă dascălească cinstită, demnă și apreciată. Elevii săi formează astăzi pătura harnicului și inteligentului popor din Bocșa Montană, apoi meseriași în stare bună materială, harnici și de primul rang unde mai găsești ca în opidul Bocșa Montană? De sub mâna acestui harnic inv. român, cu ajutorul său moral și material, au ieșit o pleiadă de învățători fruntași, precum și alți bărbați însemnați ce ocupă astăzi posturi însemnate în viața socială.” [*Foia diezezană* (Caransebeș, XLIII, nr. 7, 12 februarie 1928): 1-3]

¹⁰ Ibid.

mulțumirea exprimată public de un fost gimnazist, Petru Tutunariu, student preparandial la Institutul Pedagogic din Caransebeș:

„Asemenea, primească fireasca mea mulțumită preabunul meu învățătoriu din Bocșa Montană, Ioan Marcu, în a cărui școală mai întâi am văzut lumina învățaturii și care, pe lângă aceea, m-a și înzestrat cu pregătirile necesare pentru a putea intra în institutul amintit, că mi-a esoperat [obținut] stipendiul amintit pentru de a putea studia, mi-a mai purtat de grijă tot anul școlar, ajutându-mă materialmente. În fine, promit că, prin diligența și purtarea morală, mă voi nizu [strădui] a mă face demn de sprijinul bunilor mei protectori. Bocșa Montană, în 8 aug. v. 1877”.¹¹

Ca răsplată pentru zelul depus în activitatea didactică confesională, Venerabilul Consistoriu din Episcopia Caransebeșului l-a numit pe Ioan Marcu, în anul 1870, comisar școlar pentru conducerea conferințelor învățătorilor din tractul Mehadia, apoi în protoprezbiteratul Biserica Albă (1871) și cel al Buziașului (1873). În anul 1873 s-a fondat, sub direcția lui Ioan Marcu, Reuniunea de Cântări și Muzică din Bocșa Montană, una dintre primele reuniuni corale românești bănățene.¹²

O reminiscență despre evenimentul desfășurării, la Reșița, în 13-15 august 1877, a celei de-a VII-a Adunări Generale a Reuniunii Învățătorilor Români Greco-Orientali din Dieceza Caransebeșului o datorăm unei evocări publicate în *Familia*. Martoră a memorabilului eveniment, Emilia Lungu descrie atmosfera sărbătorească ce domnea în gara din Bocșa Montană, unde urmau să se imbarce participanții la Adunare (cu alocuțiuni rostite de reșițenii Aurel Diaconovici, președintele comitetului local, M. Țiapu, președintele Reuniunii Învățătorilor, și Ioan Marcu). Manifestarea, găzduită de Școala Greco-Orientală Română reșițeană, a cuprins cinci disertații, în care au fost tratate teme școlare, educaționale și sociale, având ca principiu „promovarea culturii în toate direcțiunile, ca, punându-și dnii învățători sânta lor chemare la inimă, să-și facă deviza: «perfecționarea proprie ca să-i poată perfecționa pe alții»”.¹³ Au fost abordate teme variate cu caracter didactic, dar și social și ecleziastic:

- a) *Ce însușiri trebuie să aibă învățătorul cu privire la purtarea socială?* (I. Tina);
- b) *Un cuvânt despre educațiunea domestică, cultura corporală și spirituală* (I. Marcu);
- c) *Despre școala poporală și învățător* (I. Simu);
- d) *Priviri scurte asupra vieții noastre naționale bisericești din îndemnul statutului organic* (I. Nemoianu);
- e) *Educațiunea mamelor de familie* (I. Albu).

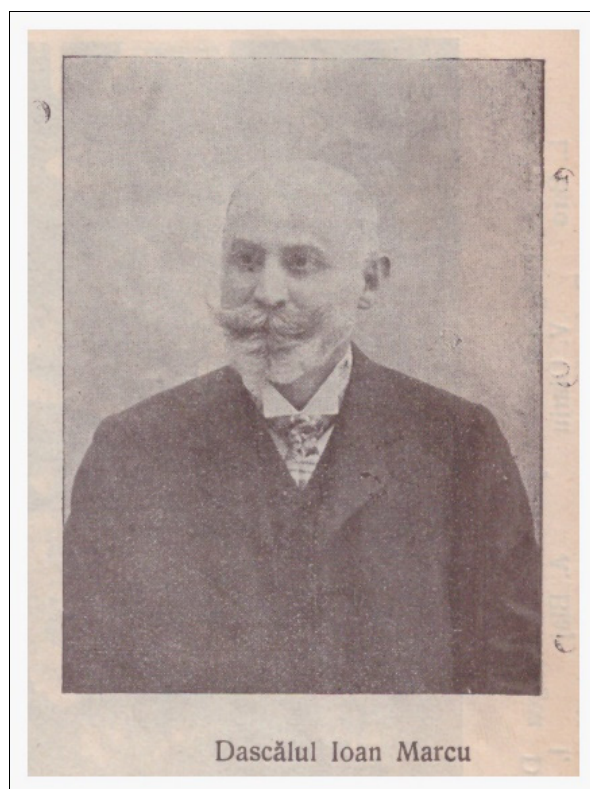
Ioan Marcu s-a implicat cu devoțiune și în activitatea de colectare de sume de bani și scame (necesare confecționării feșelor/pansamentelor) pentru ajutorarea oștenilor răniți de pe frontul Războiului de Independență. Astfel, împreună cu cojocarul Vasile Diaconovici, a depus diligențe pentru colectarea unui consistent fond, expediat prin poștă principelui Demetriu Gr. Ghica, președintele Societății Crucea Roșie din București.¹⁴

¹¹ “Voci din public. Mulțumită publică,” *Familia* (Pesta, XIII, nr. 34 din 21 august/2 septembrie 1877): 408.

¹² Nicolae Ilieșiu, *Monografia istorică a Banatului. Județul Caraș*, Studiu introductiv, ediție și note, Dumitru Țicu, indice toponimic, Minodora Damian (București: Mica Valahie, 2011), 55.

¹³ Emilia Lungu, “Reminiscențe de la a VII-a Adunare Generală a Reuniunii Învățătorilor rom. gr.-or. din dieceza Caransebeșului, ținută la Reșița în 13, 14 și 15 august 1877,” *Familia* (Pesta, XIII, nr. 34 din 21 august/2 septembrie 1877, p. 404-406).

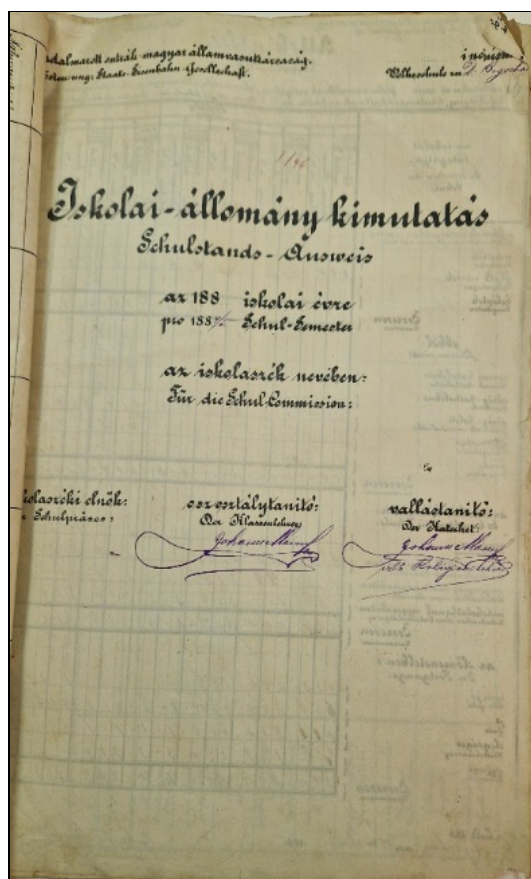
¹⁴ Actul donării a fost făcut public în *Gazeta Transilvaniei* (XLI, nr. 29 din 13/25 aprilie 1878 și 30 din 16-28 aprilie 1878: “Ajutoare pentru răniți”), printr-un mesaj semnat de dascălul bocșean și Vasile Diaconovici: “Stimate dle redactor! Vă rugăm să binevoiți a publica în prețuita Gazetă următoarea listă a ofrandelor adunate în comuna Bocșa Montană (din Banat) pe seama ostașilor români răniți în răzbelul oriental”. Amintim câteva nume ale donatorilor de bani și scame: I. Petricu, Nicolae și Melania Panaioth, Basiliu Nemoian (paroh greco-oriental în Vasiova), Ioan Tina (învățător din Bocșa Română), Isaia Bobora (tatăl sopranei Ana Bobora –vezi Constantin-Tufan Stan, *Liviu Tempea – pianistul-compozitor* (Timișoara: Editura Eurostampa, 2015). Suma colectată s-a ridicat la 134 de florini și 15 creițari (în bancnote și monede), 3 galbeni austrieci, 30 de franci de aur, 15 florini

În 27-28 septembrie 1885, la Bocșa Montană s-a organizat Adunarea generală a Societății pentru Fond de Teatru Român. Comitetul organizatoric, alcătuit din 25 de membri, a fost prezidat de notarul Iuliu Petricu și av. Ioan Budințan, avându-i ca secretari pe Ioan Marcu și Aurel Diaconovici. Au fost prezenți în localitatea montană Iosif Vulcan, vicepreședintele Societății (în deschiderea Adunării a prezentat un istoric al teatrului românesc) și Augustin Petculescu, însoțit de membrii trupei sale teatrale, care au pus în scenă două spectacole: *Supliciul unei femei* (dramă în trei acte de Al. Dumas) și *Vlăduțul mamei* (comedie într-un act de Lupescu), intercalate cu declamarea unei poezii de Iosif Vulcan. Manifestarea s-a încheiat cu un bal, unde s-au jucat *Ardeleana*, *Romana* și *De doi bocșeana*, iar un grup de 12 tineri, instruiți de Ioan Marcu, au jucat *Călușerul* (vătaful călușerilor fiind învățătorul bocșean) și *Bătuta*.¹⁵

de argint, 6 sfaști (sfaștul era o veche monedă de argint care valora 20 de creițari, echivalentul a 2 lei în Țările Române) și 3 lei. Totodată, s-au expediat 315 kg de scame, 945 m de pânză și un ștergar în valoare generală de aproximativ 200 de fl. v.a. (*Gazeta Transilvaniei*, nr. 30 din 16/28 aprilie 1878).

¹⁵ *Familia* (Oradea, XXI, nr. 38 din 22 septembrie/4 octombrie 1885): 454-455. Reținem numele unor participanți la Adunarea Societății: Aurelia Vulcan (soția lui Iosif Vulcan), Iuliana Marcu n. Gruescu (soția lui Ioan Marcu), Elena Florescu (sora avocatului lugojean Demetriu Florescu, fost președinte al Reuniunii Române de Cântări și Muzică lugojene), Johanna Kintzl (mama compozitorului Zeno Vancea), Livia Bobora (mama sopranei Ana Bobora, absolventă a Conservatorului bucureștean, cea de-a doua soție a ministrului Ion Gigurtu).

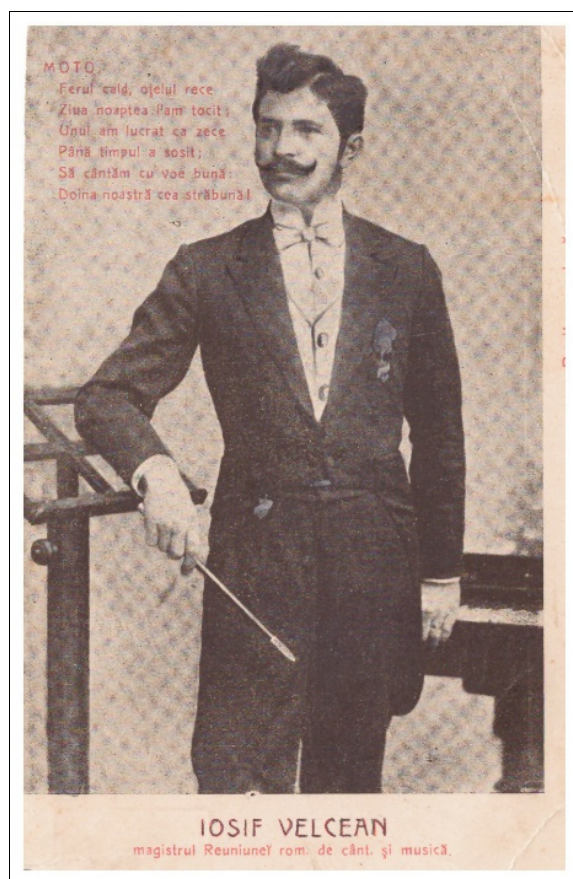

*Ioan Marcu catehet în anul școlar 1884-1885
(S.J. al Arhivelor Naționale Caraș-Severin)*

Preluând bagheta dirijorală a Reuniunii Române de Cântări și Muzică din Bocșa Montană (1892), care activa pe lângă școala confesională, Iosif Velceanu¹⁶ a întreținut relații de colaborare profesională cu Ioan Marcu, care i-a fost mentor și sfătuitor, determinându-i profesionalizarea și influențându-i viitoarea carieră didactică. Stau măturie câteva aprecieri consemnate de Iosif Vulcan în memoriile sale: „Obținând diplomă, [Iosif Velceanu] a mers la Bocșa Montană, unde, cu protecția bărbaților buni de inimă, i s-a dat spre conducere corul român de acolo, pe care l-a reactivat și condus un an de zile cu destul succes. Fiind în Bocșa, a practicat în școala renumitului dascăl Marcu, care, îndrăgindu-l, i-a fost bun ca un tată. Sub bunăvoința și înțeleapta ocrotire a dlui Marcu i s-a lărgit, ca prin farmec, cercul de cunoștințe și de practică și mai ales dl Marcu s-a priceput de minune a-i ridica dragostea ca și chemarea de dascăl, povățuindu-l în toate”.¹⁷

¹⁶ Iosif Velceanu (1874, Văliug, Caraș-Severin – 1937, Timișoara) a studiat la Institutul Teologic din Caransebeș (1888-1892), Preparandia reformată din Debrețin (1893-1894), s-a perfecționat în grafică la Institutul Pedagogic din Viena (1909), încununându-și studiile prin frecventarea cursurilor Facultății de Litere din Budapesta (1912-1914). A dirijat reuniunea ortodoxă din Bocșa Montană (1892-1893), a practicat dascălia la școala confesională greco-orientală din Reșița, unde a condus, între 1894 și 1912, Reuniunea Română de Cântări și Muzică, a predat desenul la Școala Profesională din Timișoara (1912-1914) și a dirijat, între anii 1918 și 1926, Societatea Corală “Doina” din burgul de pe Bega. Și-a încheiat cariera didactică, în 1936, la catedra de desen a Liceului “Constantin Diaconovici-Loga”. A fost membru cofondator (în 1922, la Chizătău, alături de Ioan Vidu) al Asociației Corurilor și Fanfarelor Române din Banat [Ioan Tomi, *Lexicon. Muzicieni din Banat. Banatul Montan – Banatul Sârbesc* (Timișoara: Editura Eurostampa, 2012, 296-298; Viorel Cosma, *Lexicon biobibliografic. Compozitori, muzicologi, folcloriști, bizantinologi, critici muzicali, profesori, editori*, vol. IX (București: Editura Muzicală, 2006), 195-197].

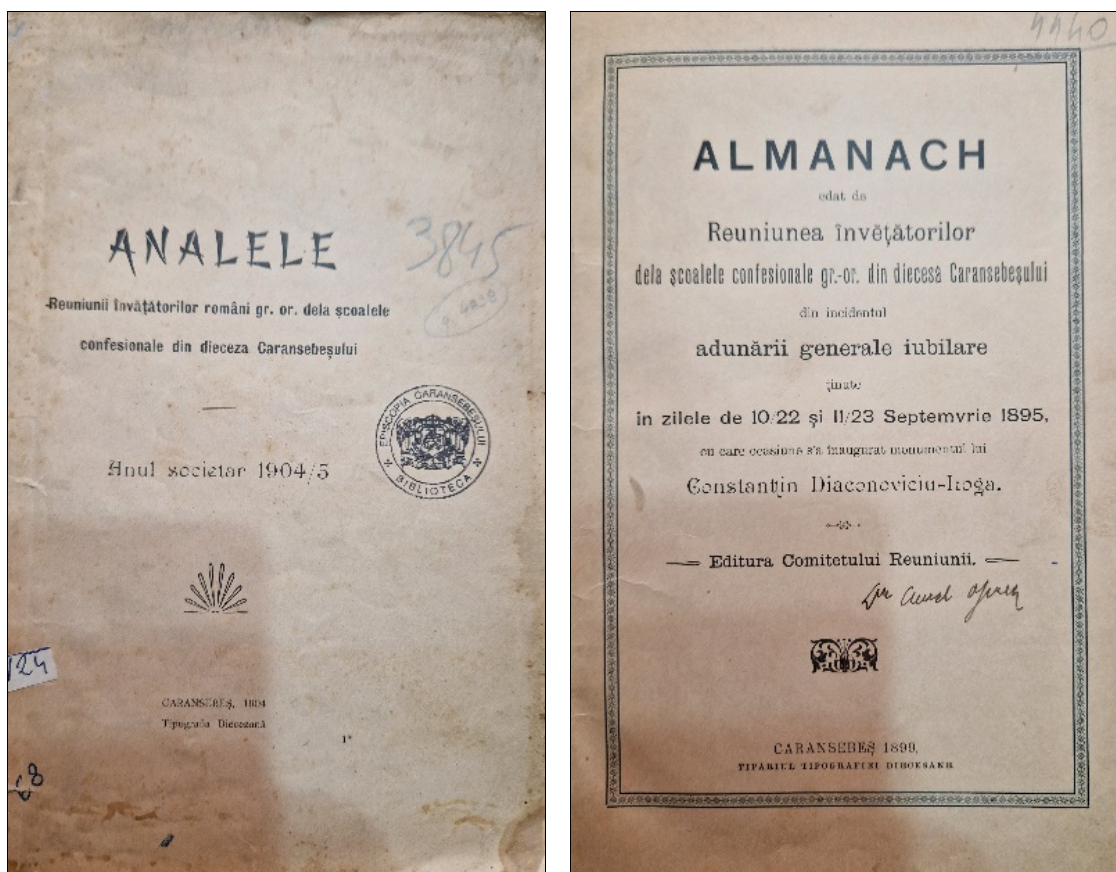
¹⁷ vezi Iosif Vulcan, *Mărturii muzicale* (București: Editura Muzicală, 1979).

Iosif Velceanu (colecție personală)

În anul 1895, Ioan Marcu a depus diligențe pentru editarea și publicarea unui *Almanah al Reuniunii Învățătorilor*, instituție al cărei secretar general era, la jubileul unui sfert de veac, volum reprezentativ pentru fructuoasa activitate.¹⁸ La *Almanah* au colaborat fruntași ai intelectualității române bănățene, reprezentanți ai eparhiei, dar și destoinici dascăli confesionali. Cu acest prilej s-a oficiat un Te Deum la locul de veci al lui Constantin Diaconovici-Loga din cimitirul catedralei „Sf. Ioan” din Caransebeș. Pentru deosebitele sale merite pe tărâm educațional, Ioan Marcu a fost desemnat președinte onorific al Reuniunii. În noua sa calitate, dascălului căărășean i s-au încredințat cele mai importante responsabilități din partea Venerabilului Consistoriu caransebeșean: a condus cu abnegație și pricepere conferințele Asociației Învățătorilor, a efectuat inspecții școlare, a organizat, în calitate de comisar consistorial, examenele anuale și a răspuns chemării de a osteni la alcătuirea unui comitet de specialitate, convocat la Sibiu, care să purceadă, pe baza unor riguroase anchete, la elaborarea unui plan și a unei curricule în cadrul învățământului poporal aflat sub egida Mitropoliei.

¹⁸ *Almanach edat de Reuniunea Învățătorilor de la școalele confesionale gr.-or. din dieceza Caransebeșului din incidentul Adunării Generale Iubilare ținute în zilele de 10/22 și 11/23 septembrie 1895, cu care ocaziune s-a inaugurat monumentul lui Constantin Diaconovici-Loga* (Caransebeș: Editura Comitetului Reuniunii, Caransebeș; cf. *Analele Reuniunii Învățătorilor Români Gr.-Or. de la Școalele Confesionale din Dieceza Caransebeșului*, anul societar 1904/5 (Caransebeș, nr. 1, iulie-septembrie, 1904).

Analele (anul școlar 1904/5) și Almanahul Reuniunii Învățătorilor Confesionali Gr.-Or. din Dieceza Caransebeșului

Ca recunoștință pentru diligențele sale, dascălii din tractul Buziașului au marcat, în 1898, cu prilejul desfășurării conferinței învățătorilor (13-14 iulie st.v.), jubileul de un pătrar de veac petrecut în fruntea comisariatului școlar confesional, dăruindu-i un orologiu de aur, inscripționat cu monograma sa, și o scrisoare de felicitare: „Comisarului școlar Ioan Marcu la jubileul de 25 de ani, 14/VII 1898. Învățătorii din protoprezbiteratul Buziașului”.¹⁹ Cu acest prilej, Ioan Marcu și-a adunat între copertele unei broșuri reflecțiile, pilde vrednice de urmat pentru confracții săi, izvorâte din experiența examenelor susținute în protopopiatul Buziașului.

După sistarea temporară a conferințelor învățătorești, organizate sub auspiciile Diecezei Caransebeșului (înlocuite cu adunări ale despărțămintelor Reuniunii Învățătorilor), Venerabilul Consistoriu caransebeșean reactivase, în anul 1897, printr-un „conclus” al sinodului consistorial, tradiționalele conferințe.²⁰ După epocalul eveniment al afilierei Banatului la ASTRA, manifestare găzduită la Lugoj în anul 1896, comitetul central al asociației transilvănene, la propunerea lui Coriolan Brediceanu, l-a însărcinat pe avocatul Ioan Budișian, în 21 iulie 1898, cu înființarea Despărțământului Bocșa.²¹ Într-o adresă trimisă avocatului

¹⁹ Ioan Ciurciu, învățător gr.-or. român în Buziaș: „Conferințele învățătorești,” *Foaia diecezană* (Caransebeș, XIII, nr. 31 din 2 august st.v. 1898): 1-2. cf. *Foaia diecezană* 7 (1928): 2. După felicitări, prezentate și de Iuliu Marcu, „maturizant” în gimnaziu (fiul celui celebrat), dr. Petru Barbu, profesor de religie la Institutul Teologic din Caransebeș, prezent la conferință, i-a donat jubilantului cărțile sale de omiletică.

²⁰ Tematica primei conferințe, după decizia Venerabilului Consistoriu, s-a circumscris metodicii de predare a religiei în școlile populare, având ca teme bibliografice scrierile profesorului lugojean Petru Barbu, care, în calitate de comisar consistorial, a susținut o prelegere (*Metodica religiei*).

²¹ Av. Ioan Budișian (1856-1910), asesor consistorial, deputat în Congresul Național Bisericesc, originar din Lugoj. Informații biografice, în *Drapelul* (Lugoj, X, nr. 15 din 9/22 februarie 1910): 1-3, și nr. 16, 2: *Înmormântarea fruntașului Ioan Budișianu*.

bocșean, semnată de Dr. Ilarion Pușcariu, vicepreședintele ASTREI, și Dr. Ilie Beu, secretar II, în urma ședinței din 21 iulie 1898, se exprima decizia înființării Despărțământului Bocșa, „constatător” din cercurile pretoriale Bocșa și Reșița. Totodată, lui Ioan Budințian i se încredința misiunea organizării despărțământului până la finele lunii septembrie. În acest scop, se preciza că alăturat adresei, propusului președinte i se expediaseră și patru „acluse” (anexe):

„Nr. 329-1898, Asociațiunea pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român
Preaonoratului Domn Ioan Budințan, avocat în Bocșa Germană

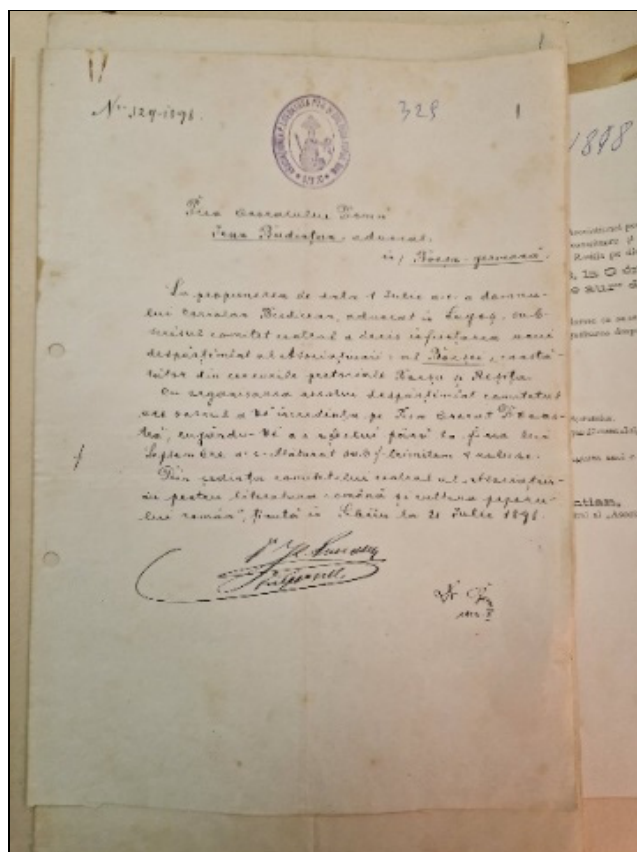
La propunerea de data 1 iulie a.c. a domnului Coriolan Brediceanu, avocat în Lugoj, subscrisul comitet central a decis înființarea unui despărțământ al Asociațiunii al Bocșei, constatător din cercurile pretoriale Bocșa și Reșița.

Cu organizarea acestui despărțământ, comitetul are onorul a vă încredința pe Preaonorat Dvoastră, rugându-vă a o efectua până la finea lui septembrie a.c. Alăturat sub / trimitem 4 acluse.

Din ședința comitetului central al Asociațiunii pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român, ținută la Sibiu la 21 iulie 1898.

Dr. Il.[arion] Pușcariu, vicepreședinte

Dr. [Ilie] Beu, secr. II”²²

*Adresa Comitetului Central al ASTREI
(S.J. al Arhivelor Naționale Caraș-Severin)*

²² Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Caraș-Severin, inv. 1478, 1/1898; cf. Elena Borugă, “Activitatea Despărțământului Bocșa al ASTREI (1898-1918),” *Acta Musei Napocensis* XVII (1980): 607-614.

Printr-o „convocare” semnată în 24 august 1898, Ioan Budiñian (delegatul comitetului central al Asociațiunii), în temeiul însărcinării Comitetului Central al ASTREI, iniția adunarea de constituire a Despărțământului Bocșa (cercurile pretoriale Bocșa și Reșița) pentru ziua de 11 septembrie în sala festivă a Hotelului „Vulturul de Aur” din Bocșa Germană. Erau invitați la adunarea constituantă și cei doritori a se înscrie ca membri, fiind rugați să-și dea obolul la organizarea noului despărțământ. Ordinea de zi a adunării cuprindea un cuvânt de deschidere, desemnarea *ad-hoc* a unui notar și a unui casier, înscrierea membrilor și „solvirea” taxelor prevăzute în paragraful 9 al statutului. Urma să se aleagă un comitet cercual, din care să facă parte directorul despărțământului (președinte), și patru membri, iar pentru întocmirea și verificarea procesului-verbal de constituire, o comisie alcătuită din trei membri.²³ Ioan Marcu, alături de dr. Petru Borlovan, arhitectul Adrian Diaconovici și avocatul Aurel Oprea, va sprijini demersul inițiat de tribunul Coriolan Brediceanu.²⁴ Într-un raport publicat în organul de presă al Asociațiunii, Ioan Budiñian relatează despre conferința publică a comitetului despărțământului bocșean, ținută în satul Rafna în prezența a 300 de „poporeni”. În prelegerea sa, Ioan Marcu a conferențiat despre ASTRA și țelurile ei.²⁵

Ceea ce l-a evidențiat pe fruntașul bocșean și l-a impus în conștiința comunității a fost intensitatea și rodnicitatea sa activitate desfășurată sub egida Reuniunii Învățătorilor din dieceza Caransebeșului. A depus stăruințe pentru fondarea Reuniunii (1869), manifestând un neobișnuit zel în organizarea și desfășurarea reuniunilor învățătoresți. A susținut numeroase disertații, lecții practice în învățământul primar și a fost prezent la numeroase adunări publice. În anul 1877 i s-a încredințat funcția de secretar general al Reuniunii, pe care a slujit-o timp de un sfert de veac. Ca semn al prețuirii și recunoștinței, în anul 1902, cu prilejul Reuniunii de la Reșița Montană, i s-a înmănat, ca dar, pentru luminoasă aducere-aminte, „o pană de aur în forma penelor de gâscă din bătrâni, un apăsător de acte de fier cu inscripția: Ioan Marcu, secretarul general al Reuniunii Învățătorilor, Reșița, 1877-1902, precum și o diplomă omagială prin care i se recunoșteau meritele pentru ridicarea prestigiului Reuniunii și a corpului didactic din eparhie”.²⁶

După pensionare (1902) a fost ales primar al comunei Bocșa Montană (fief electoral tradițional al Bredicenilor, o așezare în care predominau, ca pondere numerică, urmașii vechilor coloniști din Imperiul Habsburgic, vorbitori de limbă germană, dar coabitau, deopotrivă, și evrei, iar după deceniul opt al secolului al XIX-lea, maghiari!). Deși era etnic român, aflat în epoca dualismului, mandatul său (exercitat de trei ori) a durat 15 ani! Semnificativ pentru demersurile sale naționale, Ioan Marcu a promovat elaborarea în limba română a proceselor-verbale ale reprezentanței comunale.

Începutul anului 1905 a debutat cu o știre care avea să-i îngrijoreze pe membrii comunității intelectualilor din Bocșa Montană: dispariția inginerului Adrian Diaconovici (rezident cu familia la Temerești, lângă Făget), după o vizită de o zi la Lugoj.²⁷ În 5 februarie

²³ Ibid.

²⁴ Constantin Brătescu, „Activitatea Despărțământului Bocșa al ASTREI în slujba unirii Banatului cu România,” *Banatica* (1981): 289-294.

²⁵ „Din sânul Asociațiunii. Din despărțăminte,” *Transilvania* (Sibiu, XXX, VI, iunie 1899): 217, 219, raport datat 13 iunie 1899 (Bocșa Germană), semnat de Ioan Budiñian. Pentru detalii privind activitatea ASTREI bocșene și diligențele lui Ioan Marcu, v. Dumitru Tomoni, „Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român, ASTRA – Despărțământul Bocșa,” în *Banatica* 18 (2008): 395-413.

²⁶ „Ioan Marcu,” *Foaia diecezană* (Caransebeș, XLIII, nr. 7 din 12 februarie 1928): p. 1-3.

²⁷ *Drapelul* (Lugoj, V, 2, 1905): 3 (*Inginer dispărut*): „Cunoscutul inginer Adrian Diaconovici, care locuia de prezent în Temerești (l. Făget), a dispărut, precum cetim în *Bogsaner Zeitung*, zilele trecute fără urmă. El venise în 31 decembrie n. 1904 la Lugoj, unde a stat o zi, apoi a plecat, și de atunci nu se știe unde se află. Familia lui din Temerești, adânc îngrijată, [îi] roagă pe toți [cei] cari știu unde se află Diaconovici să aducă aceasta la cunoștința familiei”. Inginerul-arhitect Adrian Diaconovici (18/30 octombrie 1852, Bocșa Montană – 6 februarie 1920, Făget), colaborator al lui Corneliu Diaconovici la elaborarea *Enciclopediei Române*, era strănepotul lui

1905, cu prilejul Adunării Generale a Casinei din Bocșa Montană, a fost confirmat vechiul comitet: dr. Aurel Oprea (președinte), senator Alexandru Augustin (vicepreședinte), dr. Cornel Petric (chestor), Béla Novac (bibliotecar), Ludovic Gáspárics (secretar) și Emil Kermopotich („cassar”). Membri în comitet erau N. Antal, Iuliu Huszarek, Alexandru Blaschuthy, dr. Petru Borlovan, dr. Zoltan Karsay, dr. Stefan Godian și Geza Bene, iar revizori: Stefan Falböck, Petru Kafka, Alexandru Augustin Jr și Iosif Dzieszka. Potrivit raportului prezentat, biblioteca bocșeană avea 100 de cititori înregistrați la sfârșitul anului 1904, deținea 840 de opusuri în 1.100 de volume, dispunea de un cont de 6.149 de coroane și 42 de bani, iar clădirea și mobilierul erau asigurate contra incendiilor.²⁸

Sub președinția lui Alexandru Costeanu, în 19 februarie 1905 a fost convocată Adunarea Generală a Reuniunii Române de Cântări și Muzică, care l-a confirmat pe Ioachim Perian în funcția de dirijor, secondat, în calitate de notar, de Simeon Jivoinovici. Mai târziu, în 2 iulie, noul dirijor al Reuniunii bocșene va fi numit „cu aclamațiuni” învățător la Școala Confesională Greco-Orientală din Bocșa Montană.²⁹ Berăria lui Barbu a găzduit, în 12 martie (stil nou), un concert susținut de muzica militară a Regimentului 43 din Biserica Albă, iar în 18 aprilie/1 mai, în același local, Corul „Armonia” a prezentat un recital coral „împreunat” cu teatru, sub bagheta lui Ioachim Perian. În program: *Motto* de I. Perian, *Imnul înfrățirii* și *Marș* de I. Ștefan Paulian, și *Harță Răzășul* de Vasile Alecsandri. Sub titlul *Dare de seamă și mulțămintă publică*, în ziarul *Drapelul*³⁰ a fost publicată o listă cu persoanele care au oferit „suprasolviri” (donații) în urma acestei reprezentații: Mihai Panajoth (director de bancă), Aurel Pocrean (pecar), George Perian (croitor), Iosif Kálmán (comisar). În această perioadă (13/26 aprilie) a încetat din viață, la vârsta de 85 de ani, Ioan Popovici Sr., paroh greco-oriental în Bocșa Română, membru al scaunului protoprezbiteral, plâns de fiii săi adoptivi, Iancu Ișfan Stan (preot) și Elena Ișfan Stan.

Potrivit convocării publicate în periodicul *Drapelul*³¹, în 10 și 11 septembrie st.n. 1905, la Bocșa Montană urmau să se desfășoare lucrările Reuniunii Învățătorilor Români din școlile confesionale greco-orientale aparținând diecezei Caransebeșului. Comitetul aranjator, condus de învățătorul Ioan Marcu, primarul localității, prim-secretar al Reuniunii, a întâmpinat oaspeții la gară în ziua de 27 august/9 septembrie, organizând cazarea acestora la Hotelul „Demetrovici”. A doua zi, după celebrarea serviciului divin, la biserica ortodoxă, de către Protopopul Maxim Popovici, în sala de festivități a Hotelului „Cerbul de Aur” s-au desfășurat lucrările ședinței, sub conducerea unui prezidiu format din George Jian (învățător la Școala confesională și profesor de limba și literatura română la Gimnaziul de Fete „Notre Dame”, ambele din Oravița Montană), dr. Petru Barbu (profesor la Institutul Teologic-Pedagogic din Caransebeș și casier al Reuniunii), Alexandru Onae (învățător lugojean), Petru Buzera (notar) și Ioan Marcu.

În privința vieții familiale, învățătorul bocșean s-a bucurat de o vrednică consoartă (din anul 1879), Iuliana Marcu n. Gruescu, fiică de dascăl din Bocșa Română, cu care a avut un fiu, Iuliu. Doctorand (*rigorozant*), cu praxa avocațială finalizată, acesta nu a mai avut răgazul, în condițiile izbucnirii conflagrației mondiale, să-și deschidă cancelarie avocațială. Trimis pe front (fiind ofițer în rezervă), Iuliu Marcu a suferit răni grave, dându-și obștescul sfârșit la

Constantin Diaconovici-Loga. Autor al proiectului monumentului străbunicului său din progadia Catedralei „Sfântul Ioan” din Caransebeș, Adrian Diaconovici a avut afinități și pentru istorie, participând, alături de Vincențiu Babeș (sub egida Academiei Române), la efectuarea unor săpături arheologice la castrul roman de la Berzovia - vezi Gheorghe Jurma, *Diaconovici* (Reșița:Tim, 2023), 30-32.

²⁸ *Drapelul* (Lugoj, V, 13, 1905): 2.

²⁹ *Ibid.*, V, 73 (1905): 3.

³⁰ *Ibid.*, V, 52 (1905): 3.

³¹ *Ibid.*, V, 92 (1905): 3.

Viena (1914), unde fusese internat. Trupul său neînsuflăit a fost adus la Bocșa Montană, fiind înmormântat în cripta familială din cimitirul ortodox.³²

Înainte de obținerea demnității de senator, lui Ioan Marcu i s-a încredințat președinția comitetului parohial din Bocșa Montană, consemnând protocoalele epitropiei, întocmind procesele-verbale și ținând contabilitatea parohiei. Neavând descendenți, a testat 20.000 de lei pentru constituirea unei Fundații, în memoria fiului răpus pe front, sumă depusă în contul Venerabilului Consistoriu Diecezan. Nu deținem informații despre actul constituirii fundației, conținutul statului și o prezumtivă activitate în folosul enoriașilor. Aidoma altor nenumărate generoase donații în favoarea constituirii unor fundații sau așezăminte cu scopuri caritabile, se pare că importantul fond a fost deturnat în alte scopuri. Rodul binefacerilor sale este consemnat într-o epistolă adresată Casei diecezane (1911), în care episcopul Miron Cristea amintește „donul” de 100 de coroane, pe care Ioan Marcu, în calitate de primar al comunei Bocșa Montană, l-a făcut pentru construirea seminarului.³³

Hotelul „Cerbul de Aur” din Bocșa Montană

Privind biografia și întreaga activitate profesională, culturală și socială a lui Ioan Marcu putem prelua, concluzionând, aprecierile formulate în periodicul Episcopiei caransebeșene:

„Iată o viață trăită nu în risipă și lux, ci în muncă asiduă, în cinste și omenie, o viață trăită în frica lui Dumnezeu, încoronată cu fapte nepieritoare. Iată omul care nu a trăit degeaba ca mulți alții, ci a trăit lucrând din răputeri pentru biserică, școală, lege și neam, lăsând în urma sa o dâră de lumină, un nume bun și un exemplu demn de imitat”.³⁴

Pentru marile sale merite pedagogice, culturale și politice, Ioan Marcu a fost inclus pe lista electorală a PNR cu prilejul alegerilor pentru primul legislativ după Marea Unire. Un alt membru marcant al PNR, Tiberiu Brediceanu, membru al Marelui Sfat Național, director al

³² În 15 aprilie 1913 (a doua zi de Paște), la Bocșa Montană a fost pusă în scenă *La șezătoare* (icoană de la țară într-un act) de Tiberiu Brediceanu în interpretarea Reuniunii Române de Cântări și Muzică, sub bagheta lui Ioan Marcu. În orchestra reuniunii au fost prezenți Ioachim Perian și învățătorul Spineanu. Corala bocșeană a mai interpretat, în finalul spectacolului, lucrări de Ioan Vidu (*Răsunetul Ardealului*) și Gavriil Musicescu (*La râul Vavilonului*); vezi Constantin Brătescu, “Mișcarea culturală din Banat între 1877-1914 în slujba desăvârșirii unității statale (Mișcarea corală și idealul Unirii),” în *Restituiri bănățene* VI (Timișoara: Eurostampa, 2018): 116-166.

³³ SJAN CS, Fondul Episcopia Ortodoxă Română a Caransebeșului, 1911, inv. 1438.

³⁴ *Foaia diecezană* (Caransebeș, XLIII, nr. 7 din 12 februarie 1928): 2-3.

Resortului Ocrotiri Sociale din subordinea Consiliului Dirigent din Cluj (resort care includea și secțiunea Arte), și-a început turneul electoral în Bocșa Montană, alături de Ioan Marcu, pentru a accede în Camera Deputaților, în 26 octombrie 1919, printr-un discurs-program rostit în fața unei numeroase asistențe, în cadrul unei adunări electorale organizate de preotul Coriolan Zuiac, parohul bisericii ortodoxe din Vasiova, fruntaș al Partidului Național Român. În ambianța localului Casinei, unde s-a oferit o cină comună în cinstea ilustrului candidat, au rostit toasturi notarul public dr. Cornel Petricu, protopopul Iosif Popa (toast închinat lui Iuliu Maniu, președintele Consiliului Dirigent) și învățătorul Ioan Marcu, primarul Bocșei Montane. Din partea electorilor a vorbit țăranul Mihai Bârdac, care a ținut să elogieze comportamentul demn al fostului prim-pretor Huszarek, care, în timpul administrației ungare, dar și în scurta perioadă a ocupației sârbești din perioada postbelică, protejase și cetățenii de etnie română.

A doua zi, Ioan Marcu și Tiberiu Brediceanu și-au continuat turneul electoral la Bocșa Română, una dintre cele mai importante comune din cerc, însoțiți de Cornel Petricu, dr. Maxim Popovici, Coriolan Zuiac și o delegație lugojeană condusă de Ionel Mocioni, printr-o cuvântare adresată cetățenilor în piața din fața bisericii ortodoxe, după o prezentare făcută de preotul Petru Vuc. Au mai vorbit, cu acest prilej, primarul Ioan Marcu (candidat la Senat), învățătorul Ioan Cotârlă din Fizeș și Ionel Mocioni. În final, mulțimea, prin vii aclamații, a confirmat sprijinul pentru candidaturile de deputat, respectiv senator ale lui Tiberiu Brediceanu și Ioan Marcu.³⁵

La începutul lui noiembrie 1919 s-au organizat primele alegeri legislative din România Mare pentru cele două Camere. În Camera Deputaților au acces Tiberiu Brediceanu (a întrunit majoritatea în cercul electoral Bocșa, fieful tradițional al Bredicenilor), Caius Brediceanu (Jidovin, azi Berzovia), Antoniu Mocioni (Birchiș), George Gârda (Făget) și Ionel Mocioni (Moldova Nouă) – toți din partea PNR. Spre dezamăgirea lugojenilor, la Lugoj a izbândit, la Cameră, candidatul Partidului Unionist, Avram Imbroane, victorios în fața lui Valeriu Braniște, într-un fief electoral tradițional al Partidului Național. În schimb, pentru Senat, lugojenii l-au votat pe protopopul George Popovici, iar făgețenii și-au acordat votul tot unui protoprezbiter, Sebastian Olariu.³⁶ Prezent în delegația României la Conferința de Pace de la Paris, Caius Brediceanu nu a putut să-și onoreze mandatul obținut în cercul electoral din comuna Jidovin (azi Berzovia), nefiind prezent în mijlocul electorilor, dar nici în Parlament. În a doua zi de Paște a anului 1920 s-a deplasat în comuna cărășeană, unde, în fața Primăriei, în prezența unei asistențe numeroase, din comunele și satele aparținătoare, a ținut un discurs prin care și-a motivat absența, trecând, totodată, în revistă acțiunile sale diplomatice la Paris și Roma. Adunarea populară l-a proclamat, alături de un țăran local, delegat la congresul PNR, ce urma să aibă loc peste puțin timp. În final, fiind zi de Rugă, a tranzitat Bocșa Română (cu un discurs rostit în fața unei mulțimi, care a improvisat *ad-hoc* o adunare populară) și Bocșa Montană, unde a participat la un concert „împreună” cu teatru, fiind întâmpinat de Societatea „Arcașilor”.³⁷ „În toate comunele, dl secretar de stat a putut constata, cu vădită plăcere,

³⁵ Vezi *Drapelul* (Lugoj, 31 octombrie 1919): *Din cercul electoral Bocșa*.

³⁶ Programate inițial pentru luna octombrie, alegerile au fost amânate pentru 3 și 4 noiembrie, listele candidaților suferind unele modificări. Astfel, la Caransebeș, pentru Camera Deputaților, Andrei Ghidiu îi luase locul lui Petru Barbu, care-l înlocuise pe Ioan Vidu, iar la Oravița, dr. Liviu Cigărean făcuse rocade cu Ioan Nedelcu, care candidase la Carașova. Pentru Senat, Aurel Vălean îi luase locul dr. George Popovici, iar la Bocșa Montană, înv. Ioan Marcu (fost primar înainte de Marea Unire) se substituise gen. Nicolae Cena, care a candidat la Caransebeș - vezi Vasile Dudaș, „Alegerile parlamentare din anul 1919 în județul Caraș-Severin,” *Analele Banatului*, SN, Arheologie-Istorie XIX (2011): 471.

³⁷ Spectacolul a fost prefațat de medicul Emil Pocean, care a conferențiat despre necesitatea „purificării” limbii. A urmat o reprezentație cu opereta populară *Păunașul codrilor* (probabil, o localizare după Ion Heliade-Rădulescu), cu concursul interpreților diletanți Burulean, Bălean, Perian, Dolorean și al dsoarei Dolorean, sub direcția directorului Ciorman - *Drapelul* (Lugoj, XX, 76, 1920): 1.

cumințenia poporului nostru, rostul frumos al activității bunilor preoți și al harnicilor învățători.”³⁸

Aniversarea celor 84 de ani de viață, celebrați în 25 ianuarie 1932, cu puțin înainte de sfârșitul său, a fost un prilej pentru cronicarul *Foii diecezane* de a sublinia excepționalele sale merite: „Bunul român și veritabilul ortodox Ioan Marcu, învățător pensionat în Bocșa Montană, a împlinit 84 ani din activitatea vieții lui. Acest șir lung de ani au fost închinăți bisericii ortodoxe, școlii profesionale și culturii românești. Ca mulțumită lui Dumnezeu pentru puterea ce i-a dat, înainte cu câțiva ani a binevoit ca împreună cu soția sa să-și perpetueze numele, depunând la Consiliul nostru eparhial o fundațiune, spre scopuri culturale. Noi cei ce îl cunoaștem pe acest venerabil, îi aducem felicitările noastre și îi dorim ca restul vieții să-i fie îndelungat, să-l petreacă în pace și sănătate, pe lângă binecuvântarea lui Dumnezeu”.³⁹

Adunarea generală a Asociației Învățătorilor Bănățeni (Buziaș, 18-19 decembrie 1932), cu participarea a 600 de membri, a avut pe ordinea de zi comemorarea a trei slujitori ai învățământului bănățean: Ioan Marcu, Ștefan Velovan (treceți de curând la Domnul) și Ioan Vidu, răposat în 1931. Despre cei trei corifei ai școlii românești bănățene a conferențiat Ludovic Cioban, iar serviciul divin a fost oficiat de I. Gheția, protopopul tractului Buziaș, acompaniat de armoniile răspunsurilor liturgice ale Corului Asociației Învățătorilor Români din Lugoj, dirijat de dascălul Gheorghe Onae. Au transmis mesaje de salut Coriolan Băran, prefectul județului Timiș-Torontal, Avram Imbroane, președintele Asociației Culturale din Banat, și inspectorul I. Marilă.⁴⁰

Memoria lui Ioan Marcu a rămas vie în conștiința contemporanilor, care-i recunoșteau excepționalele merite. Într-un text publicat în *Școala bănățeană*, la Poșta redacției, un cititor, semnat cu inițialele MC, aducea un elogiu dascălului bocșean, propunând ridicarea unui monument:

„Să ridicăm, dacă putem, monumente dispăruților noștri [...], dascălului Ioan Marcu, fost primar al Bocșei, și pe urmă altruismul nostru nu-i va uita nici pe alții cărora li s-ar cuveni aceeași dreaptă pomenire”.⁴¹

³⁸ “Dl dr. Caius Brediceanu între alegătorii săi,” *Drapelul* (Lugoj, XX, 72, 1920,): 1. În aprilie 1920, dr. George Dobrin, primul prefect român al județului Caraș-Severin după Marea Unire, a demisionat, la aproape un an de la depunerea jurământului de fidelitate, eveniment petrecut la Bichiș-Ciaba, în fața regelui Ferdinand și a reginei Maria, aflați în drum spre frontul de la Tisa. Fuseseră prezenți, cu acel prilej, Vasile Goldiș, Ștefan Cicio-Pop (miniștri secretari de stat pentru Transilvania) și o delegație lugojeană, în frunte cu PS Dr. Valeriu Traian Frențiu, într-o sensibilă ambianță creată de acordurile Societății Corale „Lira” a Episcopiei Greco-Catolice de Lugoj (alături de alte câteva zeci de reuniuni vocale de pe întreg cuprinsul ținuturilor românești), căreia, în urma unei evoluții entuziasmante, suita regală îi va atribui titlatura de “cor regal”. În postul rămas vacant a fost numit dr. Iuliu Tămășel, avocat în Biserica Albă. Detalii despre motivația demisiei lui George Dobrin în *Drapelul* (Lugoj, XX, 82, 1920): 1 *Un om care pleacă*).

³⁹ *Foia diecezană* (Caransebeș, nr. 5, 1932). În 1927, Ioan Marcu a activat ca membru în Consiliul de Administrație la așa-numita Cassă de Păstrare din Bocșa Montană (bancă înființată în 1876) – vezi Eusebiu Narai, “Activitatea băncilor din județul Caraș în anii 1944-1948,” *Banatica* 27 (2017): 730-748.

⁴⁰ *Școala bănățeană* (Timișoara, XIII, nr. 2-3, octombrie–noiembrie 1932): 41-42.

⁴¹ *Școala bănățeană* (Timișoara, XIV, nr. 5, ianuarie 1934): 16. În 23 martie 2023, la locul de veci al lui Ioan Marcu din cimitirul ortodox din Bocșa Montană, Biblioteca Orășenească “Tata Oancea” (manager: Gabriela Șerban), în parteneriat cu Liceul Teoretic „Tata Oancea”, Biserica Ortodoxă “Coborârea Sfântului Duh” (preot paroh: Daniel Adam) și Centrul Catehetic Vasiova, a organizat omagierea dascălului bocșean la împlinirea a 175 de ani de la nașterea sa. A fost oficiat un Te Deum și au prezentat secvențe din biografia ilustrei personalități prof. dr. Liliana Ferciug, prof. dr. Constantin-Tufan Stan și prof. dr. Mihai Vișan. Într-un mesaj transmis, ulterior, prof. Lili Marcu, stră-strănepoată a învățătorului bocșean, menționat câteva dintre distincțiile cu care a fost răsplătit ascendentul său: „Răsplata Muncii pentru Biserica Clasa I” (1926) și “Coroana României în Grad de Cavalier” - vezi Gabriela Șerban, *Un oraș ca o poveste. Biblioteca Bocșa 70. Oameni, locuri, fapte din Bocșa de ieri și de azi*, vol. II (Reșița, Tim, 2023), 231-234.

*Locul de veci al familiei Marcu din cimitirul ortodox din Bocșa Montană
(foto: Gabriela Șerban)*

Concluzii

Ioan Marcu s-a implicat plener în lupta de afirmare identitară a românilor bănățeni, promovând cu obstinție învățământul confesional românesc într-o perioadă sensibilă, marcată de ingerințele politice ale administrației ungare (Legea Appony), prin care se urmărea deznaționalizarea minorităților din Imperiu. A fost un dascăl extrem de activ, implicat pe multiple planuri (prin susținerea unor conferințe, discursuri cu caracter pedagogic, politic, social, ecleziastic, înființarea de biblioteci populare), în calitate de președinte al Despărțământului Bocșa Montană al ASTREI și al Asociației Învățătorilor Români din Dieceza de Caransebeș. Spirit altruist, un adevărat mecena, a fost un constant propovăduitor al educării și instruirii în spirit național a tinerelor mlădițe ale românilor bănățeni, a promovat cu dăruire imperativul cultivării identității naționale, prin instituirea unor așezăminte culturale (biblioteci populare, Reuniunea Română de Cântări și Muzică a greco-orientalilor din Bocșa Montană), pe teren social, politic, cultural, ecleziastic și școlar. A dat glas stăruințelor sale în folosul obștii și ca reprezentant în congregația comitatului Caraș-Severin, al cărei membru era, colaborând cu Coriolan Brediceanu ca devotat membru al Partidului Național Român. După exercitarea a trei mandate de primar al Bocșei Montane, venerabilul dascăl, aflat la vârsta senectuții, a dobândit, în 1919, demnitatea de senator în circumscripția Reșița în primul legislativ după Marea Unire alături de deputatul Tiberiu Brediceanu. Meritele sale pe tărâm pedagogic și cultural, deosebit de actuale, reprezintă astăzi un îndemn pentru continuarea demersurilor sale.

